

Ш 38

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ШЕВЧЕНКО Ганна Миколаївна

УДК : 316.33: 301.161

КОМУНІКАТИВНА ПРИРОДА МЕХАНІЗМУ «ВІДЧУЖЕННЯ-ПРИВЛАСНЕННЯ»: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата філософських наук

Київ – 2012

8413

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, доцент
Герасимова Ельвіра Миколаївна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри соціальної філософії та
філософії освіти.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Воронкова Валентина Григорівна,
Запорізька державна інженерна академія,
завідувач кафедри менеджменту організацій;

кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
Акопян Валерій Григорович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
доцент кафедри управління та євроінтеграції.

Захист відбудеться 9 лютого 2012 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «6» січня 2012 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасному українському суспільстві відбуваються глибинні економічні, соціокультурні, політичні трансформації, що обумовлюють необхідність переосмислення і перегляду традиційних парадигм, які визначали характер життєдіяльності людини в усіх сферах буття. Складна система соціокультурного механізму, створеного для ефективного управління суспільством обертається явищем відчуження, що підкорює і пригнічує людину, позбавляє її життєвих сил. Людство все більше втягується в «масову оману» завдяки носіям масової культури, що спотворюють природну комунікацію.

Криза ідентичності сучасної людини, знеособленість, «одномірність», ознаки дегуманізації соціального середовища, процеси відчуження, стали значною проблемою соціуму на початку XXI століття. Проблема «відчуження» тісно пов'язана з осмисленням можливостей людини відновити контроль над результатами суспільної діяльності, стати реальним власником, тобто з проблемою «привласнення». Відповідно, в дослідження, ми розглядаємо зазначені категорії в органічній єдності двох протилежностей, як проблематику механізму «відчуження-привласнення» в контексті освоєння людиною соціальної реальності, як процесу творення індивідом свого власного світу. У процесі життєдіяльності людини відбувається постійний взаємний перехід «Свого» в «Чуже» і навпаки. Результатом такого безперервного обміну стає єдність двох протилежностей – відчуження та привласнення.

Аналіз причин, що породжують гострі протиріччя існування людини в сучасному соціумі, способів їх вирішення та виявлення нових умов для неспотвореної комунікації й порозуміння задля збереження консолідації українського суспільства, його руху та поступу залишається актуальним завданням сьогодення.

Стан наукової розробки проблеми. Витоки осмислення значимої проблеми відчуження та привласнення знаходимо у творах філософів Античності, доби Нового часу, епохи Просвітництва, які звеличили людський розум, вважали його основною зброєю для утвердження суспільного устрою на гуманних підвалинах для реалізації природних прав людини та її творчого потенціалу.

Представники німецької класичної філософії, спираючись на передові ідеї прогресивних мислителів Нового часу, розробляли принцип діяльності й свободи людини, творця світу культури з високими духовними якостями. У марксизмі, як принципово новому явищі суспільної думки XIX століття, що увібрав кращі традиції німецької класичної філософії, розробляється теорія відчуження людини в суспільстві, вводиться поняття «відчуження праці». Ідеї марксизму, орієнтовані на досягнення свободи, справедливості, щастя в XX столітті отримали нове втілення в філософській течії неомарксизму, представники якої намагалися адаптувати марксистське вчення до нових історичних і соціальних умов.

Поворот від традиційної філософії суб'єктивності до філософії інтерсуб'єктивності позначився і на способах осмислення категорії відчуження

та привласнення. Стало очевидним, що відчуження породжується не тільки домінуванням певного способу виробництва (К. Маркс, Ф. Енгельс), розгортається у культурологічному аспекті (М. Вебер, К. Манхейм, В. Беньямін, Т. Адорно та ін.) чи є психічним феноменом (З. Фрейд), а обумовлюється протиріччями самого буття сучасної людини. Сьогодні можна стверджувати наявність відкритої соціальної форми взаємозв'язку між відчуженням, свободою та привласненням.

Вагомий внесок у створення та розвиток нових філософських концепцій нашого часу щодо осмислення насущних проблем людського існування, серед яких і проблема відчуження, зробили відомі російські філософи: М. Бердяєв, М. Лосський, В. Соловйов, П. Сорокін, Л. Шестов, Г. Шпет та ін. Сучасні російські дослідники: А. Неклеса, А. Панарін, В. Хорос та ін. продовжують традиції класиків російської філософії. В роботах радянських філософів: Ю. Давидова, Б. Бессонова, Т. Ойзермана, Е. Погосяна та ін. висвітлюється соціально-політичний аспект проблеми.

Українські філософи не залишилися осторонь досліджень цієї актуальної проблематики. Відомі українські вчені, такі як В. Андрущенко, В. Бех, В. Воронкова, Е. Герасимова, В. Кизима, В. Коцюбинський, В. Кушнерєв, В. Муляр, В. Табачковський та ін., висвітлюють окремі аспекти зазначеної проблеми. Історико-філософському аналізу феномену відчуження приділяється увага в дослідженнях В. Горського, І. Бойченка, А. Ермолаєнка, М. Михальченка. Як складний і суперечливий соціокультурний феномен розглядають відчуження О. Александрова, Г. Ковадло, О. Льовкіна, В. Табачковський та ін. Відчуження як феномен, що пов'язаний з деформацією системи цінностей аналізують В. Кравченко, А. Кавалеров та інші науковці. У контексті екзистенціального підходу проблему відчуження осмислюють: І. Бичко, О. Білянська, С. Куцєпал, Н. Хамітов, Ю. Швалб. Проблематика відчуження в умовах сучасного соціуму розглядаються в роботах М. Братасюк, О. Запороженко, І. Ковальчук, Л. Ткаченко та ін.

Аналіз механізму «відчуження-привласнення» через співвідношення його з механізмом комунікації став можливим завдячуючи працям таких представників сучасної західної комунікативної філософії як К.-О. Апель, Ю. Хабермас, В. Кульман, П. Ульріх, Н. Луман та ін. Глобалізаційні процеси сприяли глибоким змінам у комунікативній сфері суспільства та підсилили вплив засобів масової комунікації на поведінку людей, формування соціального простору, що зафіксовано в розмислах Г. Дебора, Ж. Бодрійяра, Д. Ваттімо, Ю. Хабермаса, М. Хайдеггера та ін. Для побудови комунікативного простору сьогодення значимими є категорії «Свій» та «Чужий», дослідження яких простежуємо в роботах М. Бубера, Е. Левінаса, К. Мальцевої, С. Франка та ін.

Отже, серед великої кількості праць, що присвячені вивченню взаємодії людини і суспільства, бракує комплексної роботи, яка б розкривала комунікативні засади механізму «відчуження-привласнення» як одного з основних протиріччя буття сучасної людини. Обґрунтування соціальної технології людської життєдіяльності в сучасній парадигмі наукового та філософського

знання в контексті комунікативної природи взаємозв'язку між відчуженням і привласненням відповідає запитам сьогодення. Тому ґрунтовне дослідження механізму «відчуження-привласнення», що вміщує в собі тенденції розвитку як матеріального, так і духовного світу людини, для сфери соціальної філософії є актуальним і науково обґрунтованим.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота безпосередньо пов'язана з науково-дослідною темою кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова від 22 грудня 2006 р., протокол № 5). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова 29 червня 2011 р., протокол № 10.

Метою дослідження є розробка та обґрунтування соціально-філософської концепції взаємодії процесів «відчуження» та «привласнення» в контексті соціальної комунікації.

Досягнення поставленої мети обумовлює необхідність вирішення наступних завдань:

- дослідити витoki механізму «відчуження-привласнення» в історії соціально-філософської думки;
- з'ясувати комунікативну природу феномену «відчуження-привласнення» в контексті сучасних методологічних підходів та їх інтерпретацій;
- обґрунтувати пріоритетне значення соціокультурних детермінант у процесі становлення механізму «відчуження-привласнення»;
- висвітлити національні особливості механізму «відчуження-привласнення» в українському інтелектуальному дискурсі;
- розкрити сутність свободи людини як одного з головних вимірів механізму «відчуження-привласнення»;
- з'ясувати діалогічний характер комунікативної природи механізму «відчуження-привласнення»;
- проаналізувати праксеологічний аспект механізму «відчуження-привласнення» в процесі самовизначення особистості та її інтеграції в соціальне середовище;
- встановити можливі варіанти подолання негативних проявів відчуження у сучасному українському суспільстві.

Об'єкт дослідження – процес «відчуження-привласнення» як соціальний вимір сучасності.

Предмет дослідження – комунікативна природа механізму «відчуження-привласнення» в процесі творення соціальної реальності.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні філософські методи. Теоретико-методологічною базою дисертаційного дослідження стали традиції філософування ХХ століття: філософсько-

антропологічна, екзистенціальна, персоналістична, сучасна комунікативна філософія та фундаментальні дослідження представників Київської світоглядно-антропологічної школи стосовно привласнення як феномену становлення громадянського суспільства.

Історико-філософський підхід виявив загальні тенденції до вивчення зазначеної проблематики. Конкретно-історичний підхід дозволив розглянути в ретроспективі розвиток філософської думки відносно співвідношення понять відчуження, привласнення, свобода, комунікація та самовизначення особистості. Використання методу порівняльного аналізу дозволило виявити як загальні риси, так і особливості інтерпретації механізму «відчуження-привласнення» авторів, представників різних філософських шкіл. Порівняльний метод дав можливість зіставити загальне й особливе у процесі самовизначення особистості у різні історичні часи, що забезпечує розширення обсягу використаної інформації та достовірність висновків.

Методологічні принципи поліфонізму та діалогізму забезпечують процес творення смислового простору комунікативної природи механізму «відчуження-привласнення». Метод синергізму забезпечує дослідження механізму функціонування механізму «відчуження-привласнення» в невизначених умовах епохи глобалізації. З позицій цивілізаційного підходу стало можливим проаналізувати явища соціального життя людей у русі, через опозиції в процесі самовизначення особистості й цивілізації в конкретно-історичних умовах плінної сучасності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше механізм і природа відчуження аналізується у взаємозв'язку з дослідженням його антиподу – привласненням та висвітлюється комунікативна природа механізму «відчуження-привласнення» в умовах глобальних соціально-економічних трансформацій.

Вперше:

– на підставі аналізу комунікативної природи механізму «відчуження-привласнення» встановлено, що діалогічна комунікативна природа буття-з-іншим відкриває безмежні можливості комунікації та сприяє досягненню консенсусу як в суспільстві, так і між окремими індивідами та групами: перебуваючи в системі комунікації поряд з іншим буттям, людина відкриває доступ до контексту власного життєвого світу та можливість до критичної рефлексії, що сприяє його вчасній корекції, відповідно до запитів сучасності;

– визначено, що найважливішою властивістю соціальної системи в її комунікативній теорії є аутопоезис, коли соціальна реальність, в якій зростають показники нелінійного розвитку, формується на межі самоопишу та саморозрізнення, тому здатність сучасного соціуму до саморефлексії та самотворення породжують практики комунікації ризомного характеру, яким притаманна внутрішньосистемна невизначеність; у такій системі особливого значення надають незробленому і неказаному, а також квазізробленому і квазіказаному;

– обґрунтовано, що механізм відчуження в системі комунікативної дії реалізується в процесі творення певного нового продукту, який з часом стає незалежним від свого творця, набуває самостійного значення, стає чужим, або нічийним, відповідно, даний продукт породжує бажання зробити його своїм, власним, стає новим об'єктом для привласнення та трансформує його у нашу «самість», наше «Я» і, таким чином, відбувається взаємодія процесів відчуження та привласнення в межах комунікації;

– з'ясовано, що пізнавальне привласнення в сучасних умовах набуває ознак екзистенційно-персонального характеру, доведена своєрідна кореляційна залежність між відчуженням та привласненням, тобто коли процеси привласнення набирають сили, прояви відчуження значно слабшають, або зовсім зникають;

– доведено пріоритетне значення соціокультурних детермінант у процесі становлення механізму «відчуження-привласнення»: формування необхідних внутрішніх якостей особистості для успішної взаємодії у соціокультурному середовищі відбувається тоді, коли здійснюється процес привласнення традицій, моральних норм, системи цінностей, притаманних даному середовищу, відповідно, результатом успішного привласнення є формування психосоціальної ідентичності, що проявляється в структурі особистості гармонією особистого та суспільного;

– на основі ідей образного сприйняття особливостей української ментальної структури взаємодії «Своє-Чуже», запропоновано принципові гуманітарні засади та діалогічні моделі спілкування як способи створення смислового простору співіснування думок в архітектоніці національних процесів відчуження та привласнення, а також визначено шляхи практичного засвоєння перевіреного поколіннями досвіду способів виживання й утвердження в довіллі, що орієнтує людей на те, яких небезпек слід уникати, а що слід інтеріоризувати і використовувати для творення особистісного та суспільного блага;

– з'ясовано, що в рамках дихотомії «відчуження-привласнення» задано межі реалізації свободи особистості в сучасному суспільстві: свобода та духовна наповненість особистості в добу інформаційного суспільства дозволяють протидіяти знеособленню, дегуманізації, сприяють привласненню та збереженню соціокультурних традицій попередніх поколінь, дотриманню поведінки, що не перешкоджає досягнті тієї моделі життя, яку ми свідомо та відповідально обираємо.

Набуло подальшого розвитку:

– розуміння природи механізму «відчуження-привласнення» як об'єкту соціально-філософського осмислення, що визначає його складним соціокультурним феноменом сучасності, який здолавши черговий поворот у «лабіринті свободи», коли в процесі подальшого перетворення світу люди своєю активною діяльністю створюють нові форми відчуження, нові форми несвободи, які долають у привласнюючій діяльності та доводить те, що проблематика дослідження феноменів відчуження та привласнення переміщується з

традиційно-раціональних методологічних засад в об'єктивно-суб'єктивну площину відкритих нелінійних систем;

- осмислення концепції суспільної раціоналізації як процесу подолання систематичних порушень комунікації: така суспільна модернізація в понятійній перспективі життєвого світу означає вивільнення потенціалу раціональності, закладеного в комунікативній дії;

- вивчення особливостей сучасного комунікативного дискурсу, його впливу на прояви дегуманізуючих тенденцій відчуження та можливості його подолання через відновлення аутентичних комунікацій; такий підхід забезпечить успішне функціонування та взаємодію всіх суспільних інститутів та окремих громадян як членів спільноти комунікації та допоможе визначити ефективні форми сучасних соціокомунікативних процесів;

- еволюція соціального механізму індивідуального привласнення, яка відбувається в контексті адаптації особи до нової соціальної реальності, до більш досконалих форм сучасних комунікацій, вимагає високої особистісної самоідентифікації, самопізнання, самоорганізації та особистої відповідальності; обґрунтовується, що в нових соціальних умовах дія старих механізмів привласнення набуває більш досконалого способу взаємодії його складових та відкриває нові можливості для реалізації привласнюючої діяльності.

Уточнено:

- визначення відчуження та привласнення як двох взаємодіючих протилежностей єдиного процесу освоєння людиною природного та соціального просторів, способів творення власного життєвого світу;

- розуміння специфіки процесу привласнення як одного з ефективних засобів утвердження громадянської позиції особистості та реалізації свого творчого потенціалу через його опредметнення, зміцнення зв'язків з минулим через привласнення досвіду попередніх поколінь та створення нового інтелектуального продукту важливого для життєдіяльності людей.

Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні комунікативної природи механізму «відчуження-привласнення» в умовах «плинної сучасності». Отримані результати дають цілісне уявлення про сучасні підходи щодо природи цих феноменів, особливості їх перебігу та можливості зменшення негативних проявів відчуження або його подолання через привласнюючу життєдіяльність людини. В контексті проблематики соціальної філософії це дозволяє розширити можливості осмислення інноваційних соціальних процесів та ролі в них такого важливого механізму конструювання соціальної реальності як «відчуження-привласнення» в їх об'єктивному та суб'єктивному вимірах на рівнях особистості та соціальних систем.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використати їх для створення навчальних програм, для викладання дисциплін з соціальної філософії, філософії історії в навчальних закладах України. Методологічні підходи та висновки можуть бути використані для прогнозування соціогуманітарних наслідків трансформації сучасного українського суспільства, створення соціально значимих програм і проектів для профілактично-

просвітницької роботи з молоддю, формуванню гуманістичних світоглядних орієнтирів та їх активної життєвої позиції.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, практичні висновки та результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, а також на низці міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій та форумі, а саме: Міжнародній навчально-науковій конференції «Імперативи розвитку України в умовах глобалізації» (м. Чернігів, 2008); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми соціальної роботи в аспекті реформування соціальних відносин» (м. Чернігів, 2008); Міжнародному інноваційному форумі «Освіта, наука та виробництво у регіональному розвитку» (м. Чернігів, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальна безпека і гуманітарний захист в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики» (м. Чернігів 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальна робота як чинник гуманізації суспільного буття: український та міжнародний досвід» (м. Чернігів, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Наука в інформаційному просторі» (м. Дніпропетровськ, 2011).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження опубліковано у 12 наукових роботах, серед яких: 5 – у фахових виданнях з філософських наук, 2 – у інших наукових виданнях, 5 – тези доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертаційного дослідження зумовлені специфікою його предмета, метою та поставленими завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел (301 позиція). Загальний обсяг дисертації складає 241 сторінку, основна частина – 213 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, аналізується ступінь розробленості проблеми, визначається мета та завдання, об'єкт та предмет дослідження, визначено теоретико-методологічні основи роботи, наводяться положення, що претендують на наукову новизну та виносяться на захист, зазначено теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

У **першому розділі** – «Теоретико-методологічні засади функціонування механізму “відчуження-привласнення”: соціально-філософській контекст» – обґрунтовуються науково-теоретичні засади дослідження, в ретроспективі уточнюються змістовне наповнення провідного концепту дослідження «відчуження-привласнення», аналізуються сучасні методологічні підходи співвідношення процесів «відчуження» та «привласнення» в умовах «плинної» сучасності.

У **підрозділі 1.1.** – «Природа механізму “відчуження-привласнення” як об'єкт соціально-філософського осмислення» – акцентується увага на тому, що

в історії людства у процесі розвитку виникають нові форми духовної та матеріальної культури, які з часом проходять стадію стагнації, виходять з-під контролю людини. Вони трансформуються у відчужені утворення, з часом видозмінюються, а сила їх відчужувальної дії може як зменшуватися, так і зростати.

Осмилення природи феноменів «відчуження» та «привласнення» починається в Античності, в різних значеннях використовується в середні віки і набуває певної конкретизації у добу Нового часу. Продовжується генеза понять «відчуження» та «привласнення» у філософській спадщині Л. Фейєрбаха, Г. Гегеля та набуває значення філософської категорії в працях К. Маркса.

Ідеї марксизму в ХХ столітті отримали нове втілення в філософських течіях неомарксизму, неофрейдизму, доробках представників Франкфуртської школи, які розвивалися в контексті сучасних соціальних реалій, намагання подолати заполітизованість марксистського вчення та осмислити ключові питання сутності людини, її відчуження, свободи, гуманізму тощо.

Зазначено, що ситуація відчуження не є локальною, вона набуває проблемного характеру для всіх націй і країн незалежно від їх соціально-економічного розвитку. В умовах глобалізованого світу зазначена проблематика виходить на рівень всесвітньо-історичної, залишаючись реально-важливою як для теоретичного аналізу, так і актуальним практично-життєвим феноменом. Надалі можна констатувати, що прояви відчуження у суспільстві мають мінливий характер, у процесі саморозгортання соціуму можуть гуманізуватися, втрачати свою силу, або повністю зникати. Нові культурні зразки часто виникають спонтанно, можуть викликати неприйняття в суспільстві, але з часом видозмінюються, втрачають свою гостроту, привласнюються у вигляді нового продукту та починають служити людині.

Таким чином, привласнення є одним з ефективних способів утвердження громадянської позиції особистості, стимулювання розвитку творчої особистості та реалізації творчого потенціалу через його опредметнення, зміцнення зв'язків з минулим через привласнення досвіду попередніх поколінь та створення нового інтелектуального продукту важливого для життєдіяльності людей в умовах «плинної» сучасності.

У підрозділі 1.2. – «Ретроспективний аналіз змістовного наповнення категорій “відчуження” та “привласнення”» – для кращого розуміння природи механізму «відчуження-привласнення» здійснюється аналіз зазначених категорій, визначаються сфери і форми прояву та розкриваються ефективні шляхи й засоби подолання або зменшення негативних наслідків відчуження в умовах сьогодення через привласнюючу життєдіяльність. З'ясовується, що дослідження філософських категорій «відчуження» та «привласнення» пов'язані з процесом і наслідками діяльності людини, розглядаються як об'єктивний соціальний процес і характеризуються різноманітністю підходів щодо їх аналізу.

Зокрема, в контексті економічного, культурологічного екзистенційного, психологічного підходів осмислюється проблема відчуження, що позначається на характері стосунків індивіда та суспільства внаслідок дегуманізації соціуму. Для

визначення елементів самореалізації творчого потенціалу людини використовується поняття привласнення, яке розглядається як одне з фундаментальних явищ соціального буття людей, природа якого виявляється в особливостях стосунків і дій соціальних індивідів, через реалізацію їх здібностей до творчої діяльності в процесі перетворення світу.

Отже, можливо стверджувати, що феномени відчуження та привласнення є двома взаємопроникаючими протилежностями єдиного процесу освоєння людиною природного та соціального просторів. Єдність, тотожність свого і чужого є спонукальною силою розвитку людства, тобто в процесі життєдіяльності людина реалізує свою внутрішню сутність, відділяючи її від себе, яка протистоїть їй як відчужена. У якості чужої вона знову може бути привласнена як засіб існування самої людини, або інших людей.

У підрозділі 1.3. – «Сучасні методологічні підходи соціально-філософського аналізу співвідношення процесів “відчуження” та “привласнення”» – аналізуються сучасні концептуальні підходи представників західної, російської та вітчизняної філософської думки, які є значними для проблематики дисертаційного дослідження.

Проблема об'єктивації, як відчуження людини від власного духу, трансформації культури у техноцивілізацію, диктату суспільства, що унеможливило реалізацію індивіда у царині творчості та свободи для освоєння світу та впорядкування суспільства стає реаліями повсякденного життя людини. Інструментальний розум людини ХХ століття, що цікавиться природою виключно у споживачьких цілях, розділяє світ на суб'єктів та об'єкти маніпуляцій. Це призводить до руйнації одвічної багатоманітності світу природи та речей, а з іншого боку – до створення сучасної людської раціональної моделі світу-схеми, обертається ще загрозливішим соціальним пригніченням і відчуженням особистості, зростанням виробництва засобів руйнації як соціального, так і природного світу.

Процес саморуйнації породжує недовіру до попереднього сталого способу життя, до традицій, тому здатність соціуму до саморуйнації та відчуження обумовлює функціонування механізму привласнення. Отже, відбувається процес трансформації традицій, переосмислення накопиченого досвіду, формування нових зразків і наповнення новим змістом наявних історичних соціальних форм.

Між тим, комунікативні дії людей, що є динамічними системами, відкритими для якісних змін навіть при опосередкованих впливах, є набагато ширшою проблемою ніж протиріччя та відчуження тільки в економічній сфері суспільства. Не економічна сфера суспільства, а комунікація стає важливим культурним явищем, що відображає сутність людини та визначає характер взаємодії з іншими людьми на сучасному етапі розвитку. Прискорена динаміка соціальної діяльності неминуче провокує виникнення феномену відчуження, адже розвинуті форми взаємодії люди здатні здійснювати лише з чужим або нічийним, тобто відчуженим від них самих. Процес присвоєння та привласнення продуктів природи, відповідно, можливий на основі їх первинного відчуження. Світоглядне розчарування, екзистенціальна тривога, відчуження від світу і людей

долається саме у привласнюючій життєдіяльності. Коли світ із ворожого, чужого стає своїм, власним, наповнюється сутність людини. Таким чином, вирішення проблеми відчуження в сучасних умовах пов'язано з цілим комплексом соціально-світоглядних проблем та глобальних небезпек для людства, що живе в «глобальному суспільстві ризику».

У процесі подальшого перетворення світу люди своєю активною діяльністю створюють нові форми відчуження, нові форми несвободи, які долають у привласнюючій діяльності, тому на основі проведеного концептуального аналізу можна стверджувати, що проблематика дослідження феноменів відчуження та привласнення переміщується з традиційно-раціоналістичних засад у об'єктивно-суб'єктивну площину відкритих нелінійних систем.

Узагальнюючи різноманітність теоретико-методологічних підходів до вивчення феноменів відчуження та привласнення механізм «відчуження-привласнення» можна розглядати як взаємообумовлений процес конструювання нової соціальної реальності, коли світ із зовнішнього, ворожого, чужого стає своїм, власним, тим самим створюються необхідні передумови для реалізації творчого потенціалу та саморозвитку особистості на основі природної, неупередженої комунікації.

Нові концепції, оригінальна постановка проблем в сучасних методологічних розвідках та нетрадиційні висновки щодо розв'язання проблемних питань людського буття, осмислення проблеми людини як суб'єкта суспільного буття та історії в контексті сучасних соціальних світових реалій, є вагомим підґрунтям для вирішення найскладніших колізій людського існування, в тому числі й відчуження – складного соціокультурного феномену сучасності.

У другому розділі – «Соціокультурний вектор смислового поля комунікативної природи механізму “відчуження-привласнення”» – опрацьовується ідея соціокультурних детермінант становлення механізму «відчуження-привласнення», розглядаються особливості ментальної структури зазначених процесів та їх інтерпретація в розмислах українських філософів, зокрема, в фундаментальних дослідженнях представників Київської світоглядно-антропологічної школи.

У підрозділі 2.1. – «Пріоритетне значення соціокультурних детермінант у процесі становлення комунікативної природи механізму “відчуження-привласнення”» – акцентується увага на тому, що соціокультурна реальність доби «науково-технічної цивілізації» суттєво відрізняється від попередніх типів культур, поступово втрачає свою основну функцію – формування активного суб'єкта культуротворчого поступу, а замість нього формує особистість зі споживацьким світоглядом, що значно підсилює відчуження людини від культурних цінностей і від самої себе.

Домінування соціокультурних парадигм технічної раціоналізації, масовизації, гомогенізації ведуть до втрати поліморфізму сучасної культури, дегуманізують суспільство та підсилюють явища відчуження. Зневажливе ставлення до попередніх культурних традицій в умовах «плинної сучасності»,

перетворило людину на носія різноспрямованих імпульсів, спричинило поступову втрату стійких форм світовідношення, світосприйняття, що розчиняються в нових версіях культури зі складним ризоматичним переплетенням ліній сучасного суспільного поступу та індивідуального розвитку особистості. Наголошується, що нові тенденції свідчать про трансформацію розуміння відчуження в контексті марксизму та формування нових стосунків, що є більш загрозливими за наслідками, ніж економічне відчуження.

Привласнення культурних традицій попередніх поколінь дозволить людині відновити контроль над власним життям, створити умови для співмірного існування, самопізнання та творчого невідчуженого освоєння світу.

У *підрозділі 2.2. – «Особливості ментальної структури взаємодії процесів відчуження та привласнення»* – зазначається, що привласнення у контексті національної ментальності є не що інше як засвоєння досвіду попередніх поколінь та трансформація його у сьогодишнє повсякденне буття через звички, традиції, способи діяльності, що стають фактором розвитку нинішньої культури, гармонізують усі сфери життєдіяльності людини та сприяють процесу самовідтворення нації. Завдяки збагаченню цінностей, цілей та інтересів людини етнічним змістом зростає національна свідомість, патріотизм, розширюються межі власного, етнічного, національного, що сприяє національному розвитку, збереженню соціокультурної єдності між поколіннями та відтворення її в нових національних звичаях і традиціях в умовах міжцивілізаційної комунікації.

Єдність народу, нації, суспільства досягається через привласнення традицій, символів, віри, мови власного народу. Ментальність нації, як специфічний спосіб аперцепції та інтерпретації етносом свого внутрішнього світу, являє основу людського світобуття. Як фундаментальний результат внутрішньої комунікації особистостей постають архетипи національної культури. Вони є глибинними сутнісними основами нації, і як своєрідні коди соціального пізнання, слугують своєрідними орієнтирами в процесі привласнюючої життєдіяльності нинішніх поколінь та сприяють налагодженню ефективної комунікативної взаємодії в сучасному полікультурному середовищі, де відбувається обмін між «своїм» і «чужим». Як перевірений поколіннями досвід, феномен ментальності визначає способи виживання, утвердження в довкіллі та забезпечує наступність етнонаціонального буття.

У *підрозділі 2.3. – «Інтерпретація феномену “відчуження-привласнення” в українському інтелектуальному дискурсі»* – з’ясовується, що в українському інтелектуальному дискурсі актуалізована проблема дослідження механізму «відчуження-привласнення» в контексті соціокультурних, етнонаціональних детермінант, а також в контексті міжцивілізаційної комунікації в умовах інформаційної «прозорості» кордонів. Інтенсифікація сучасних комунікативних взаємозв’язків, стрімкий розвиток нанотехнологій зміщує акценти на сенсозначимі фактори, морально-етичну складову освоєння людиною навколишнього світу, підвищує роль етики відповідальності за наслідки своїх дій. Для досягнення «співмірності» життя, справжньої свободи важливо піднятися до

розуміння і поваги всезагального, до сприйняття «Чужого» не як ворожого, а як «Іншого». Багатомірна особистість з рефлексивною етнічною свідомістю, через триєдність розуму, волі та емоційної сфери, здатна гармонізувати не тільки власне життя, а внести цю гармонію в оточуючий світ.

У третьому розділі – «Механізм “відчуження-привласнення” як вимір соціальної реальності в контексті комунікативної практики» – аналізується взаємодія механізму «відчуження-привласнення» в контексті комунікативної практики, визначається, що найважливішою властивістю соціальної системи в комунікативній теорії є аутопоезис, самовідтворення та з'ясовуються межі реалізації свободи особистості в рамках дихотомії «відчуження-привласнення», акцентується увага на проблематиці особистісного самовизначення в зазначених межах.

У підрозділі 3.1. – «Феномен механізму “відчуження-привласнення” як спосіб реалізації свободи людини» – соціально-філософський концепт «відчуження-привласнення» аналізується у тісному зв'язку з поняттям і розумінням категорії «свобода». У процесі самовизначення людина може вільно зайняти власну позицію стосовно певних умов: опинитися на полюсі відчуження, або реалізувати власну свободу у творчій привласнюючій життєдіяльності. Як творець власної долі, незважаючи на наявність обмежень і зовнішній тиск, створити простір свободи, підтримувати та розширювати його шляхом привласнення знання, розширення свідомості, відновлення природних, неспотворених комунікацій.

Самоусвідомлення, саморозуміння в контексті свободи, залежить від спілкування людини з іншою людиною, власне буття та «буття-з-іншим», в якому комунікація визначає межі власної свободи, власну самостійність та відповідальність за буття з іншим. Таким чином, проблему свободи слід розглядати не тільки як можливість діяти, а як потенційну здатність досягати мети поряд з «іншим буттям». Сучасний простір свободи розширюється за рахунок збільшення можливостей індивіда досягати власної самореалізації в творчій привласнюючій життєдіяльності, не виходячи за межі правового поля. Тому свободу можна розглядати як антипод відчуження, а привласнення як результат подолання цього відчуження, що розгортається у певному діапазоні. Зазначений процес вклучає суспільні, соціокультурні взаємозв'язки між людьми, які допомагають трансформувати відчужені форми діяльності в творення нової соціальної реальності, нових культурних зразків і соціальних відносин. Таким чином, у рамках дихотомії «відчуження-привласнення» задано межі реалізації свободи особистості в сучасному суспільстві.

У підрозділі 3.2. – «Діалогічна комунікативна природа механізму “відчуження-привласнення”» – з'ясовується, що комунікативна дія, як конкретно-історичний процес виробництва соціальної реальності, формує систему відліку для розуміння того, що відбувається, для конструювання його як предмета пізнання та привласнюючої життєдіяльності людини. Діалогічна комунікативна природа «буття-з-іншим» сприяє досягненню консенсусу як в суспільстві, так і між окремими індивідами та групами. Перебуваючи в системі

комунікації поряд з іншим буттям, людина відкриває доступ до контексту власного життєвого світу та можливість до критичної рефлексії. Така ситуація сприяє вчасній корекції людської поведінки відповідно до запитів сучасності, допомагає протидіяти тотальній раціоналізації життєвого світу через набуття комунікативної компетенції в процесі соціалізації. Таким чином, механізм відчуження в системі комунікативної дії реалізується поряд з «Іншим» буттям в процесі творення певного нового продукту, який з часом стає незалежним від свого творця, нічийним і набуває самостійного значення. Наявність цього продукту породжує бажання зробити його своїм власним. Він стає новим об'єктом для привласнення та трансформується у нашу «самість», наше «Я», відбувається взаємодія процесів відчуження та привласнення в межах комунікації.

Найважливішою властивістю сучасної соціальної системи можна вважати аутопоезис або самовідтворення соціальних систем, тому здатність соціуму до саморефлексії породжують практики комунікації ризомного характеру, яким притаманна внутрішньосистемна невизначеність. «Технократичний дискурс» має мультивекторний, не однозначний вплив на усі сфери життєдіяльності, включаючи сферу соціокультурної комунікації, що формує наше сьогодишнє світосприйняття, світорозуміння та світовідношення. У міжлюдському просторі як альтернатива монологізму людського буття може бути протиставлена діалогічна комунікативна природа «буття-з-іншим». Діалогічна зустріч «Я» і «Ти» відкриває тасмично «Іншого», в результаті чого людина зберігає свою самоцінність, а іншу людину не розглядає як об'єкт та засіб для реалізації власних інтересів чи інтересів спільної справи, а сприймає як рівноправного супутника спільного буття.

Граїзація стає фактором створення, підтримки та змін нової соціальної реальності у суспільстві нелінійного типу. Формується здатність соціуму до саморефлексії та само творення, де єдина система знань, фіксований стрижень текстів, однозначність трактовки змінюється плюралізмом змісту текстів, квазісказаним, аутопоезисом соціальних акторів, що стає основою сучасних комунікативних практик.

Зазначено, що сьогодні відчуження переміщується в сферу «не-роботи» та бездіяльності. Тому є сенс говорити про зростання вільного часу, дозвілля, «не-роботи» не як звільнення від праці, а як діяльність, що уособлює собою процес створення спектаклів, тим самим детермінується подальше відчуження людини від продуктів своєї діяльності. Підтверджується переміщення процедури дослідження зазначеної проблематики в об'єктивно-суб'єктивну площину відкритих нелінійних систем. Тому слід зважати на зростаючі можливості комунікації як засобу формування моделей соціальної реальності, як один з видів саморегуляції соціального процесу, який є джерелом нормативних зразків, задіяних у суспільстві через відновлення аутентичних комунікацій.

У підрозділі 3.3. – «Проблематика особистісного самовизначення в системі комунікативної практики процесів відчуження та привласнення» – з'ясується, що витoki привласнення містяться в самовизначенні суб'єкта

привласнюючої життєдіяльності в умовах «плинної сучасності». У результаті самовизначення людина отримує прийнятну для неї програму привласнення та починає творити нову «тверду» реальність, або опиняється на полосі відчуження. Самовизначення відбувається з допомогою комунікативних практик, серед яких важливе значення відводиться мові. Еволюція соціального механізму індивідуального привласнення здійснюється в контексті адаптації особи до нової соціальної реальності, більш досконалих форм сучасних комунікацій та відкриває нові можливості для привласнення. Суверенізація меж привласнення людськими засобами до життя забезпечує самовизначення особистості в процесі життєдіяльності, вдосконалення меж власного і свого, формування нової системи соціальних зв'язків, соціальної солідарності, громадської активності, довіри та більш досконалих форм сучасних комунікацій.

У **Висновках** узагальнюються основні результати дисертаційного дослідження та зазначається, що сьогодні для України першочерговими завданнями залишаються розвиток людського потенціалу, формування соціально стабільної особистості, забезпечення рівності й свобод громадян, створення достойних умов для життєдіяльності людей.

Аналіз витоків механізму «відчуження-привласнення» дозволив отримати цілісне уявлення щодо природи даних феноменів в історії соціально-філософської думки. Ретроспективний аналіз змістовного наповнення категорій демонструє, що зазначені феномени є універсальним фундаментальним явищем, яке пронизує усі сфери людської життєдіяльності, а єдність «Свого» і «Чужого» є спонукальною силою розвитку суспільства.

Розуміння природи механізму «відчуження-привласнення» як об'єкту соціально-філософського осмислення визначає його складним соціокультурним феноменом сучасності. У процесі взаємодії люди своєю активністю створюють нові форми відчуження та несвободи, які долають у привласнюючій діяльності. Аналіз сучасних методологічних підходів комунікативної природи механізму «відчуження-привласнення» доводить те, що проблематика дослідження феноменів відчуження та привласнення переміщується з традиційно-раціональних методологічних засад в об'єктивно-суб'єктивну площину відкритих нелінійних систем. Механізм відчуження в системі комунікативної дії реалізується в процесі творення нового продукту, який з часом набуває самостійного значення та стає чужим. Відповідно породжується бажання зробити його своїм, він стає новим об'єктом для привласнення і, таким чином, відбувається взаємодія процесів відчуження та привласнення в межах комунікації.

Обґрунтовується пріоритетне значення соціокультурних детермінант в процесі становлення механізму «відчуження-привласнення». Дієвим соціокультурним фактором відчуження та самовідчуження стають особливості масового суспільства. Підсилюються тенденції світової уніфікації, виявляються негативні ознаки культурної одноманітності, відбувається прагматизація та примітивізація людської життєдіяльності тощо.

Доведено, що формування необхідних внутрішніх якостей особистості для успішної взаємодії у соціокультурному середовищі відбувається тоді, коли здійснюється процес привласнення традицій, моральних норм, системи цінностей, притаманних даному середовищу, відповідно, результатом успішного привласнення є формування психосоціальної ідентичності, що проявляється в структурі особистості гармонією особистого та суспільного.

Зазначено, що пізнавальне привласнення в сучасних умовах набуває ознак екзистенційно-персонального характеру та доведена своєрідна кореляційна залежність між відчуженням та привласненням, тобто коли процеси привласнення набирають сили, прояви відчуження значно слабшають, або зникають.

На основі ідей образного сприйняття особливостей української ментальної структури взаємодії «Своє-Чуже», запропоновано принципів гуманітарні засади та діалогічні моделі спілкування як способи створення смислового простору співіснування думок в архітектоніці національних процесів відчуження та привласнення, а також визначено шляхи практичного засвоєння перевіреного поколіннями досвіду для консолідації нації. Досягнуто розуміння специфіки процесу привласнення як одного з ефективних засобів утвердження громадянської позиції особистості та реалізації свого творчого потенціалу через його опрідметнення, зміцнення зв'язків з минулим через привласнення досвіду попередніх поколінь та створення нового інтелектуального продукту важливого для аутопоезису соціальних систем.

З'ясовано, що в рамках дихотомії «відчуження-привласнення» задано межі реалізації свободи особистості у сучасному суспільстві. Зазначено, що свобода та духовна наповненість особистості в добу інформаційного суспільства дозволяють протидіяти знеособленню, дегуманізації, сприяють привласненню та збереженню соціокультурних традицій попередніх поколінь.

На підставі аналізу комунікативної природи механізму «відчуження-привласнення» встановлено, що діалогічна комунікативна природа «буття-з-іншим» відкриває безмежні можливості комунікації та сприяє досягненню консенсусу як в суспільстві, так і між окремими індивідами та групами відповідно до запитів сучасності.

Обгрунтовано природу комунікації як корелят механізму «відчуження-привласнення» та доведено, що усвідомлення наслідків соціальної взаємодії, спроможність надати змісту власним діям та діям інших людей перетворює наміри в реальність, творить нову соціальну реальність, яка починаючись як суб'єктивна перед діючим, творчим індивідом, в подальшому виступає як інтерсуб'єктивна й об'єктивна одночасно. Таким чином, комунікація являє собою ту силу, що творить соціальну реальність, дозволяє пояснити, як відбувається постійний рух, зміна смислів і значень та досягається консенсус між учасниками комунікативної взаємодії.

Аналіз сучасних тенденцій розвитку глобалізованого світу актуалізує потребу самовизначення особистості в системі суспільних взаємозв'язків і взаємодій як суб'єкта привласнюючої діяльності. Особливого значення набуває

самовизначення особистості в кризовій ситуації подолання негативних рис суспільства і становлення нової соціально-економічної системи, в умовах нестабільності та зростання проявів відчуження. Внаслідок цього актуальною проблемою для кожної людини стає вибір особистої стратегії та визначення себе як суб'єкта привласнюючої життєдіяльності в нових соціально-економічних, політичних та культурних умовах розбудови незалежної держави.

Людина перебуває у такому взаємозв'язку зі світом, коли вона має перетворювати його зовнішню предметність у форму власного саморозвитку, самореалізацію, самовизначення, тобто привласнювати, задля виживання і реалізації свого природного потенціалу. На початку XXI століття протиріччя між інтересами людини, продуктами її діяльності та природою вкрай загострюються. Вирішення цієї проблеми можливе через відновлення авторства, перетворення знеособлених громадян на реальних власників, що відповідають за свою творчість, яка змінює образ сучасності. В умовах розбудови громадянського суспільства важливим завданням залишається творення такої соціальної реальності, яка б сприяла індивідуальному самовизначенню суб'єкта привласнюючої діяльності, становленню реальних власників та гармонізації взаємодії суспільства і особи, людини і природи, де були б зведені нанівець негативні прояви відчуження. Тому в нинішніх умовах значно зростає роль пізнавального привласнення, яке набуває ознак екзистенційно-персонального характеру.

Підкреслено, що важливим фактором подолання соціального відчуження стає відповідальне самовизначення та особиста ініціатива людини, яка отримавши певну соціальну підтримку стає більш самостійною, відповідальною, залученою в громадське, культурне та політичне життя країни.

Аналіз особливостей сучасного комунікативного дискурсу, його впливу на прояви дегуманізуючих тенденцій відчуження та можливості його подолання через відновлення аутентичних комунікацій дозволяє зробити висновок про те, що такий підхід забезпечить успішне функціонування та взаємодію всіх суспільних інститутів та окремих громадян як членів спільноти комунікації та допоможе визначити ефективні форми сучасних соціально-комунікативних процесів. Відповідальність та діалог між учасниками цивілізаційного процесу мають стати незаперечними цінностями людства. Інноваційна діяльність щодо модернізації українського суспільства, на наш погляд, має започатковуватися на основі традиційних для нашого народу цінностях. Це дозволить презентувати Україну світові як молоду державу з власною історією, самобутніми культурними надбаннями, національними традиціями та сучасними соціальними інституціями.

**Основні положення дисертаційного дослідження
викладені у таких публікаціях автора:**

1. Шевченко Г.М. Самовизначення особистості у суспільстві: філософсько-психологічний аспект / Г.М. Шевченко // Науковий часопис НПУ

імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наук. пр.]. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – № 18 (31). – С. 311-318.

2. Шевченко Г. М. Феномен відчуження у знеособлюючих тенденціях масової культури / Г. М. Шевченко // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Випуск 89. – С. 13-22.

3. Шевченко Г. М. Неомарксистський дискурс феномену відчуження представників Франкфуртської школи / Г. М. Шевченко // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.]. – К., 2009. – Випуск 27. – С. 97-106.

4. Шевченко Г. М. Проблема відчуження у філософії марксизму / Г. М. Шевченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наук. пр.]. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – № 21 (34). – С. 316-324.

5. Шевченко Г. М. Особливості сучасного комунікативного дискурсу: проблема відчуження / Г. М. Шевченко // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.]. – К.: ВІР УАН, 2010. – Випуск 40. – С. 157-164.

6. Шевченко Г. М. Відчуження особистості в умовах глобальних трансформацій сучасності / Г. М. Шевченко // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. Серія: Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки: [щоквартальний науковий збірник]. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2010. – № 1. – С. 294-299.

7. Шевченко Г. М. Проблема особистісного самовизначення молоді в контексті механізму «відчуження-привласнення» / Г. М. Шевченко // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. Серія: Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки: [щоквартальний науковий збірник]. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – № 1. – С. 171-177.

8. Шевченко Г. М. Філософія реалізації принципів самовизначення особистості в умовах глобалізованого світу / Г. М. Шевченко // Імперативи розвитку України в умовах глобалізації: Міжнародна навчально-наукова конференція, (24-26 вересня 2008 р., м. Чернігів): Матеріали доповідей та виступів. – Чернігів: ЧДІЕУ, 2008. – С. 230-233.

9. Шевченко Г. М. Проблема відчуження в умовах економічної кризи глобалізованого світу / Г. М. Шевченко // Імперативи розвитку України в умовах глобалізації: Міжнародна навчально-наукова конференція, (12-13 червня 2009 р., м. Чернігів): Матеріали доповідей та виступів. – Чернігів: ЧДІЕУ, 2009. – С. 252-258.

10. Шевченко Г. М. «Відчуження-привласнення»: єдність двох протилежностей / Г. М. Шевченко // Соціальна безпека і гуманітарний захист в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики: Міжнародна науково-практична конференція, (4-5 грудня 2009 р., м. Чернігів): Тези доповідей. – Чернігів, 2009. – С. 40-43.

11. Шевченко Г.М. Феномен відчуження в контексті досліджень української ментальності / Г.М. Шевченко // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества: Материалы докладов и выступлений межвузовской научно-практической конференции, (17 марта 2011 г., г. Чернигов). – Чернигов: Украинско-Российский институт (филиал) МГОУ в г. Чернигове, 2011. – С. 165-167.

12. Шевченко Г.М. Пізнавальне привласнення: сучасний інформаційний простір / Г.М. Шевченко // Наука в інформаційному просторі: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, (29-30 вересня 2011 р., м. Дніпропетровськ): В 7 т. – Т. 2. – Дніпропетровськ: Біла К.О., 2011. – С. 90-92.

АНОТАЦІЇ

Шевченко Г.М. Комунікативна природа механізму «відчуження-привласнення»: соціально-філософський аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2012.

У дисертації здійснено аналіз комунікативної природи механізму «відчуження-привласнення» та визначено, що найважливішою властивістю соціальної системи з точки зору комунікативної теорії є аутопоезис, коли соціальна реальність, в якій збільшують ознаки нелінійного розвитку, формується на межі самоопису та саморозрізнення. Здатність сучасного соціуму до саморефлексії та самотворення породжують практики комунікації ризомного характеру, яким притаманна внутрішньосистемна невизначеність. Ретроспективно проаналізовано змістовне наповнення категорій «відчуження» та «привласнення», які в сучасних умовах набувають нових ознак та акцентовано увагу на значимості соціокультурних детермінант становлення механізму «відчуження-привласнення». Здійснено аналіз змістовного наповнення зазначених категорій в українському інтелектуальному дискурсі та в рамках дихотомії «відчуження-привласнення» розглянуто межі реалізації свободи людини. Зазначено, що в контексті адаптації до сучасних викликів і зменшення негативних проявів відчуження, особливого значення набуває пізнавальне привласнення, висока самоорганізація, особиста відповідальність та самовизначення в процесі творення нової соціальної реальності.

Ключові слова: відчуження, привласнення, комунікація, комунікативна взаємодія, аутопоезис, свобода, самовизначення, суспільство, ментальність.

Шевченко А. Н. Коммуникативная природа механизма «отчуждения-присвоения»: социально-философский анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2012.

В диссертации осуществлен анализ коммуникативной природы механизма «отчуждения-присвоения» и определено, что важнейшим свойством социальной системы в её коммуникативной теории является аутопоэзис, когда социальная реальность, в которой повышаются показатели нелинейного развития, формируется на границе самоописания и саморозграничения. Поэтому способность современной социальной системы к саморефлексии, а также к самосозиданию способствует появлению новых коммуникативных практик ризомного характера, которым присуща внутренняя неопределенность.

В ретроспективе проанализировано смысловое наполнение категорий «отчуждение» и «присвоение», которые в современных условиях приобретают новые признаки. Обосновывается значение социально-экономических факторов в жизнедеятельности людей, по-разному влияющих на их поведение и формирующие индивидуально-личностную специфику отчуждения в новых социально-экономических условиях, поскольку отчуждение является объективным фактором в развитии социально-культурной природы человека на всех этапах его становления.

Механизм «отчуждения-присвоения» возможно рассматривать как взаимообусловленный процесс конструирования новой социальной реальности, при котором мир из внешнего, чужого становится своим, собственным, тем самым создаются необходимые предпосылки для реализации творческого потенциала и саморазвития личности на основе естественной, неискаженной коммуникации.

Акцентируется внимание на значении социокультурных детерминант становления механизма «отчуждения-присвоения». Осуществлен анализ смысловой нагрузки обозначенных категорий в украинском интеллектуальном дискурсе, а также в рамках дихотомии «отчуждение-присвоение» рассмотрены границы реализации свободы человека.

Подчеркнуто, что эволюция механизма индивидуального присвоения осуществляется в контексте адаптации человека к новой социальной реальности, к более совершенным формам коммуникаций, которые в условиях современности выходят на новый, более совершенный способ взаимодействия и открывают новые возможности для присвоения. Новейшие информационные и мультимедийные технологии, которые становятся все более интерактивными, позволяют человеку влиять на характер социального взаимодействия, а также изменять его, создавать альтернативные культурные пространства, способные влиять на изменения типа человека и особенности развития общества.

В контексте адаптации к современным вызовам и уменьшения негативных последствий отчуждения, особое значение приобретает познавательное присвоение, высокая самоорганизация, личная ответственность и самоопределение в процессе конструирования новой социальной реальности. Социальная интеграция достигается на коммуникативном уровне, а проявление отчуждения нивелируются в процессе присвоения, самоопределения, в творческой деятельности, в природной коммуникации.

Интенсивность общечеловеческой коммуникации, «прозрачность» современных границ способствует проникновению на территорию Украины массивного информационного потока, что создает проблемы сохранения этнонациональных особенностей и функционирования механизма самосозидания этноса.

Бездумное присвоения чужого социокультурного опыта не соответствует нашим мировоззренческим установкам, самобытным традициям, национальной идентичности, нашим национальным интересам, поэтому очень важным фактором становится присвоение этнонациональных традиций для самосохранения, самосозидания нации.

Решение проблемы отчуждения в современных условиях связано с целым комплексом социально-мировоззренческих проблем и глобальных опасностей для человека, поскольку имеет значительное влияние на качество жизни людей, уменьшает их возможности перспектив прогнозирования, критического осмысления современных реалий и эффективных реакций на запросы и стремительные изменения современности.

Ключевые слова: отчуждение, присвоение, коммуникация, коммуникативное взаимодействие, аутопоезис, свобода, самоопределение, общество, ментальность.

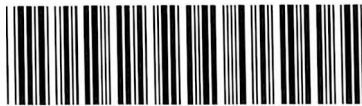
Shevchenko G.M. Communicative character of mechanism «alienation – assumption»: social philosophical analysis. – Manuscript.

Thesis for gaining academic degree of Candidate of philosophical sciences in subject 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. National Pedagogical Dragomanov University. –Kyiv, 2012.

In thesis communicative character of mechanism «alienation-assumption» is analysed and determined that the most important feature of social system from the communicative point of view is autopoiesis, when social reality, in which characteristics of non-linear development are increased, forms on the line of self-description and self-recognition. Capacity of modern society to self-reflectiveness and self-realization create communication practices of rhizom character which is inherent to internally systematic incertitude. Retrospectively is analysed substantive content of categories «alienation» and «assumption, which under current conditions gain new characteristics and emphasized the importance of sociocultural determinants of mechanism «alienation – assumption» formation. Analysis of substantive content of mentioned categories in ukrainian intellectual discourse is made and within dichotomy «alienation – assumption» limits of freedom realization of individual are reviewed. It is stated that in the context of adaptation to modern processes and reduction of negative display of exclusion, special importance gains cognitive assumption, high self-organization, personal responsibility and self-determination in the process of new social reality creation.

Keywords: alienation, assumption, communication, communicative interaction, autopoiesis, freedom, self-determination, society, mentality.

НБ НПУ

100153206

Підписано до друку 05.01.2012 р. Формат 60х90/16
Обсяг 0,9 друк. арк.
Наклад 100 прим. Зам. 8

ФОП Ремізова В. М.
м. Чернігів, пров. 1-го Травня, 2а
Тел.: (0462) 613-367